

Beste Yasmine, beste genodigden, beste bezoekers,

Welkom op deze 27ste september in het coronajaar 2020 in het Hugo Olijveldhuis van Vereniging Ons Suriname in Amsterdam. Het was te verwachten dat een aantal mensen dat had willen komen op het laatste moment er toch vanaf heeft gezien. Daarom fijn dat u er wel bent. Dank vooral aan Delano Veira van Vereniging Ons Suriname voor de verleende gastvrijheid om hier het uitkomen van een nieuwe dichtbundel **Het verdriet van de fluit** van Yasmine Amores te vieren, en dat na een literair stilzwijgen van tenminste 15 jaar.

Yasmine Amores kwam in 1990 naar Nederland, eigenlijk voor een paar weken, maar ze is hier gebleven. En dat heeft ze geweten: ze had een moeilijke start in Nederland. Ze is dan 25 jaar jong. Eind van datzelfde jaar debuteert ze onder haar schrijversnaam Cándani met een eerste bundel **De rinkelband is gebroken**, uitgegeven door het NBLC (het Nederlands Bibliotheek- en Lectuur Centrum), tweetalig Nederlands en Sarnámi.

Eerder had ze in Suriname gedebuteerd in een tijdschrift op 20-jarige leeftijd. En werd het jeugdgedicht 'Herinneringen' (dat ongepubliceerd bleef en in deze nieuwe bundel is opgenomen) in 1986 voorgelezen door Kries Bajnath, docent aan de kunstacademie die Amores toen bezocht, op een Sarnámi-avond in Krasnapolsky in Paramaribo.

In 1993 volgde haar eerste geheel Nederlandse bundel **Vanwaar je dacht te vertrekken sta je geplant**, eveneens uitgegeven door het NLBC. Die eerste jaren staan beschreven in *Woorden op de Westenwind. Tien Surinaamse schrijvers buiten hun land van herkomst* uit 1994. Na de presentatie van dat boek weet zij in de jaren daarna ook de weg te vinden naar Uitgeverij in de Knipscheer, toen nog aan het Singel in Amsterdam. In 1999 publiceert ze nog in eigen beheer **Zal ik terugkeren als je bruid**. Een jaar later, in 2000, verschijnt dan haar eerste boek bij In de Knipscheer, de dichtbundel **Een zoetwaterlied**, eigenlijk een co-uitgave met een kleine uitgeverij in Paramaribo, Canna.

Daarover wordt met bewondering geschreven:

Door Koos van den Kerkhof, bijvoorbeeld: «Zij spreekt van de mens en de aarde op een manier die nieuw is in de Nederlandse poëzie.»

En door Shrinivasi, eveneens dichter in het Sarnámi: «Een nieuwe geboorte. Je bent nu uitgestegen tot op eenzame hoogte.»

Daarna gaat het snel. Ze waagt zich aan proza en in 2001 en 2002 verschijnen bij In de Knipscheer twee korte poëtische romans, resp. **Oude onbekenden** en **Huis van as** die beide met lof worden ontvangen. Ze doen Hella Haasse schrijven: «Ze heeft én het talent én de ambitie én de verhaalstof om een van de groten van de Surinaamse literatuur te worden.»

Ook anderen steken de loftrumpet:

«Cándani schrijft poëtisch proza; dat maakt de bekende thematiek nieuw en bijzonder.» — Els Moor in *De Ware Tijd*

«Bespiegeland en poëtisch, een lyrisch essay met een autografische inslag.» — Jan-Hendrik Bakker in *Haagsche Courant*

«Een heel eigen stijl. Met een minimum aan woorden bereikt ze een maximaal effect.» — Jos de Roo in *Trouw*

Godsbesef, winti, voodoo, magie, het bovennatuurlijke, zijn vanzelfsprekende elementen in veel literatuur uit het Latijnse Amerika en het Caribisch gebied, maar we zien het ook in de Indische literatuur als guna-guna, de stille kracht. Het biedt die literaturen een aantal extra literaire mogelijkheden waarop de nuchterder westerse literatuur vaak jaloers is, het magisch realisme. Ook deze passage in **Huis van as** reken ik daartoe:

«Een vrouw staat stil op het erf en staart mij aan. Ik wil haar bijna vragen ‘Wat kan ik voor u doen?’ Maar ik, de gast die hier misschien niet meer thuishoort, of zeer zeker niet meer thuishoort, hoe kan ik aan de ander vragen wat zij wil? Langzaam loop ik naar haar toe. Ik weet niet waarom, maar het voelt alsof ik naar mijzelf toeloop.»

In boeken gebeuren soms de verschrikkelijkste dingen of wordt er gehint naar wat als onmogelijk wordt gezien. Wat is waar, wat is niet waar. Ik vraag aan mijn auteurs nooit of iets echt gebeurd is. Ik wil het niet weten. Tegelijkertijd besef ik dat de biografie van een auteur altijd op enigerlei wijze terug te vinden is in zijn werk.

In al haar werk gaat Cándani alias Amores zware thema's niet uit de weg: slavernij, contractarbeid (wat in de praktijk niet zo veel anders was); uitbuiting, seksuele moraal, overspel, incest, armoede, minderwaardigheid van de vrouw: het wordt allemaal aangeraakt, allemaal zaken waar zij die het meegemaakt hebben blijvend onder gebukt gaan, trauma's aan hebben overgehouden, ziek van zijn geworden. En niet alleen zij, maar zelfs hun nakomelingen. Dat besef, die *awareness*, dringt zeker deze laatste tijd meer en meer door.

Maar het pad van de literatuur is moeizaam. Je geeft jezelf prijs, maakt je kwetsbaar.

Ze kiest een paar jaar later een ander pad, dat van kunstschilder. Ook dat doet ze vol overgave. Die verandering van discipline brengt ook een naamsverandering met zich mee: Saya Yasmine Amores. Over het waarom daarvan wordt verderop in het programma, nog vóór de pauze, wat dieper ingegaan.

En dan is het 2020. Cándani heet nu Amores en blijkt toch al die tijd óók geschreven en gedicht te hebben. Ze stuurt het gedichtenmanuscript **Het verdriet van de fluit** in, tweetalig Nederlands –Sarnámi. “Daarna stop ik met Sarnámi”, schrijft ze erbij. Gelukkig, denk ik als uitgever, want het is een *crime*, zelfs wanneer het manuscript foutloos is aangeleverd, tot foutloos zetwerk te komen vanwege de ingewikkelde spelling met streepjes boven en onder letters die veelal handmatig in het zetwerk moeten worden aangebracht, en waarvoor lang niet alle lettertypes zich lenen.

Dus: mocht een kenner van Sarnámi in de bundel toch nog een woord of letter tegenkomen waaronder of waarboven een accent of streepje ontbreekt of teveel staat: mea culpa!

Bij de bundel is een Voorwoord meegeleverd, van dominee Simon van der Lugt. Het is opgenomen in de bundel.

Ik citeer:

«In het begin klinkt een kreet. Een nieuw mens wordt geboren. Hij of zij spreekt de oertaal als de longen zich voor het eerst openen. De schreeuw van een baby bij haar moeder. Je bent ter wereld gekomen en je huilt. De eerste lach zal nog een paar weken op zich laten wachten. Je kermt en de mensen om je heen zijn opgelucht. Er is leven. Met herinneringen kun je, al je volwassen wordt, terug in de tijd. Blijdschap van vroeger laat zich gemakkelijk communiceren. Maar als niet iedereen blij was op de dag van je geboorte, wat dan? De pijn van de gemiste liefde, wie kan daarover spreken?»

En even verder:

«De dichter Saya Yasmine Amores heeft de bewonderenswaardige moed de poging tot verwoorden te wagen.»

Hoe ga je liefde leren als je niet in liefde bent ontvangen? Niet welkom zijn is fundamentele pijn.

En weer verder:

«Saya Yasmine Amores laat in autobiografische gedichten lezers meeluisteren bij haar gesprek met het verleden.»

En het onderwerp van dat gesprek is pijn, vooral sociale pijn. En Simon van der Lugt merkt op: Het beheersen van de pijn begint met verbazing. Let maar op hoeveel vragen in de gedichten van deze bundel worden geformuleerd.»

Dames en heren,

De eerste recensie over **Het verdriet van de fluit** is zojuist verschenen in de prestigieuze *De Poëziekrant* van deze september/oktober van de hand van Willem Thies:

«(...) Saya Yasmine Amores dicht over sociale pijn, over niet welkom zijn. (...) Prachtig in al zijn eenvoud, anekdotisch en laconiek maar messcherp vangt het gedicht 'Surinaamse Hollander' aan: 'twee tot vier woorden / heeft hij geleerd / in Holland / nu heeft hij / grootsprakigheid'. Alles ligt samengebald in deze nieuwvorming, 'grootsprakigheid'. Al is het geen 'bestaand' (woordenboek)woord, het drukt precies uit wat het 'moet' uitdrukken, alle lading en gelaagdheid ligt in dit ene woord, nee, hangt als een aura rond dit woord.

De tóon van Amores máakt haar lyriek. Die toon is ongrijpbaar en toch heel natuurlijk; lucide en (nogmaals:) laconiek; soms (in het licht van wat wordt gezegd) bijna ondraaglijk onderkoeld, 'sec'. (...)

En wat te denken van deze regels in het gedicht 'God': 'wat is de waarde van een alleenstaande vrouw / in deze samenleving? / de prijs van zout is hoger'. Doodkalm staat het er, maar eronder gaat een schrijnend besef (en een vlijmend protest! een aanklacht) schuil – door het noemen van een oud en traditioneel handelsproduct waartegen de waarde van een mens wordt afgemeten, in de context van de Surinaamse samenleving, wordt de associatie met het slavernijverleden opgeroepen (en de ontmenselijking en traumatisering daarmee gepaard gaande): de alleenstaande vrouw voelt zich een ding, een minderwaardig iets, minder waard nog dan zout, en stelt zich daarmee min of meer op gelijke hoogte met de slaaf, zó laag, dat wil zeggen zo verlaagd (in eigenlijke zin: ver-nederd) en gemarginaliseerd door de maatschappij.

Dát is de kracht van Saya Yasmine Amores: haar regels resoneren, dreunen na in de lezer; het oppervlak is bedrieglijk rustig, maar de onderstroom trekt je mee. (...)

Die strijd, die worsteling met het verleden, met het eigen verleden, die vanzelfsprekend van het bovennatuurlijke: bij Yasmine Amores leverde en levert het mooie literatuur op - en zal nog opleveren, mag ik hopen.

Dames en heren,

Ik vraag Peter Tholen naar voren. Peter Tholen komt uit Groningen, is theatermaker, voordrechtskunstenaar, kunstschilder en jarenlange vriend van Yasmine en haar man Dennis. Hij gaat een aantal gedichten voorlezen uit de bundel **Het verdriet van de fluit**. Hij gaat proberen ons ook hier te laten meetrekken door die 'onderstroom'.

(---)

Ik vertelde u al dat Yasmine Amores eind jaren negentig en de eerste jaren van deze eeuw naam maakte onder het schrijverspseudoniem Cándani, waarachter vanzelfsprekend weer een oorspronkelijke meisjesnaam en aangetrouwde familienaam schuilgaat. Waarom deze naamswijzigingen? Dat is een proces geweest, een proces in de vorm van een systemische psychotherapie, gegeven door Harrie de Kruijff. Hij gaat u kort vertellen hoe dat bij Cándani-annex-Amores in zijn werk is gegaan. Harry, aan jou het woord.

(---)

Vóór de pauze vraag ik nog Peter de Rijk voor de microfoon. Hij is hoofdredacteur bij deze uitgeverij en heeft Yasmine midden jaren negentig met ordners vol gedichten de uitgeverij zien binnenlopen, ons inziens ruw, vaak nog onaf, in gevecht met het Nederlands ook, maar toch óverduidelijk oorspronkelijk werk van een geboren dichter. Ook hij leest enkele gedichten uit de nieuwe bundel **Het verdriet van de fluit**. Daarna is het pauze.

Na de pauze zal Yasmine twee 'eerste' exemplaren uitreiken. Eerst aan Simon van der Lugt, de schrijver van het voorwoord - ik noemde hem al eerder – en het tweede exemplaar aan Delano Veira, die haar vervolgens zal interviewen. Maar we luisteren nu eerst naar Peter de Rijk.

(---)

Dames en heren,

Het verdriet van de fluit. Met op het omslag een schilderij van Amores. Een korjaal op een, lijkt het, oneindige watervlakte. Mooi, maar ook verontrustend door het ontbreken van de mens. Na afloop van het programma heeft Yasmine nog een verrassing voor u. Yasmine is nog niet zo lang geleden met haar man verhuisd naar een kleinere woning aan het Singel in Amsterdam met medeneming van haar misschien wel duizend schilderijen. Ze heeft vandaag een aantal meegenomen om weg te geven. U mag er een uitzoeken. Gratis, maar een kleine vergoeding is welkom; ze zijn tenslotte, keurig netjes ingelijst. 10, 20 euro, kijkt u maar.

(---)

Dank je wel, dominee Van der Lugt. Voor sommigen onder ons en de kijkers een wat ernstig slot aan wat een feestelijke boekpresentatie is. Ik realiseer me dat het voor Yasmine Amores een bijzonder cadeau is en dat ze erg blij mee is. En als zij dat is, zijn wij dat ook, toch?

Dames en heren, dank voor uw aandacht, dank voor uw komst. Het nieuwe boek en ook eerder verschenen werk van en over haar ligt op de boekentafel. U kunt het aanschaffen en door de auteur laten signeren. Neemt u wel de anderhalve meter afstand in acht. Graag tot een volgende keer.